

ΤΟ ΕΝ ΜΟΝΑΧΩ
24^{ΟΝ} ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΣΤΩΝ

Ἀπὸ τῆς 28ης Αὐγούστου μέχρι τῆς 4ης Σεπτεμβρίου ἐ. ἔ. συνεκλήθη ἐν Μονάχῳ τὸ 24ον συνέδριον τῶν ἀνατολιστῶν. Ἐπιστήμονες πάσης ἐθνικότητος (μεταλὸν αὐτῶν δύο Ἕλληνες), ἐξ ὧλων σχεδὸν τῶν σημείων τῆς γῆς, 1361 τὸν ἀριθμὸν, συνῆλθον καὶ συνεζήτησαν τὰ τελευταῖα πορίσματα τῶν ἐρευνῶν των, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς ἀνατολῆς. Μία «διδασκαλία παντοδαπῆ», θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπῃ μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ, ἔλαβε χώραν ἐνταῦθα. Εἶναι δυσχερὲς νὰ ὀμιλήσῃ τις περὶ τῆς ποικιλίας τῶν θεμάτων καὶ τῶν ἀνακοινώσεων. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ τελευταῖαι αὗται ἀνῆλθον εἰς 464, περιελάμβανον δὲ θέματα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν γλῶσσαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν λαῶν τούτων, πρὸ παντὸς ὅμως τῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τῶν ὁποίων ὁ πολιτισμὸς, χάρις εἰς τὰς ἀνασκαφάς, ἔχει ἐρευνηθῆ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων ἐνδιέφερον τοὺς εἰδικοὺς καὶ μόνον. Δὲν ἔλειπον ὅμως καὶ θέματα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα καθημερινῶς ἀπασχολοῦν τοὺς διεθνεῖς ἐπιστημονικοὺς κύκλους, ὡς τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ εὐρήματα τοῦ Qumran. Αἱ πλεῖσται τῶν ἀνακοινώσεων τούτων συνωδεύοντο καὶ ὑπὸ προβολῶν φωτεινῶν εἰκόνων, αἵτινες τὰ μάλιστα ὑπεβοήθουν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ἐκάστοτε ἀνακοινουμένων. Αἱ ἐργασίαι τοῦ συνεδρίου εἶχον διαιρεθῆ εἰς τμήματα, τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο παραλλήλως, καὶ ἀνήρχοντο εἰς 14, τὰ ἐξῆς: 1) Αἰγυπτιολογία, 2) Σφηνοειδῆς γραφὴ καὶ ἀρχαιολογία τῶν χωρῶν τῆς πρόσθεν Ἀσίας, 3) Παλαιὰ Διαθήκη, βιβλικὴ ἀρχαιολογία καὶ Ἰουδαϊσμός, 4) Χριστιανικὴ Ἀνατολὴ καὶ Βυζάντιον, 5) Σημιτισμὸς (γλῶσσα, γραφὴ κ.λ.π.), 6) Ἰσλαμικὴ ἐπιστήμη (γλωσσολογία καὶ λογοτεχνία), 7) Ἰσλαμικὴ ἐπιστήμη (θρησκεία, ἱστορία καὶ τέχνη), 8) Τουρκολογία, 9) Περσία, Καύκασος καὶ γειτονικαὶ περιοχαί, 10) Ἰνδολογία, 11) Κεντρικὴ Ἀσία, 12) Ἀνατολικὴ Ἀσία: Κίνα, Ἰαπωνία καὶ Κορέα, 13) Νοτιοανατολικὴ Ἀσία, 14) Ἀφρικὴ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ἡμετέρων διαφερόντων, ὡς εἶναι προφανές, ἰδιαιτέραν σημασίαν εἶχον τὰ τμήματα 3ον καὶ 4ον.

Μερικὰ ἐκ τῶν θεμάτων τοῦ 3ου τμήματος εἶχον ὡς ἐξῆς. Ἡ περὶ Μεσσίου διδασκαλία ἐν τῇ Διαθήκῃ τῶν Δώδεκα Πατριαρχῶν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κειμένων τοῦ Chirbet Qumran, ὑπὸ Κ. Schubert (Wien). Τὰ βιβλικὰ

ἀποσπάσματα τοῦ Qumran καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ κειμένου τῆς ἑβραϊκῆς βίβλου, ὑπὸ Η. Μ. Orlinsky (Brooklyn). Σκοποὶ καὶ προβλήματα τῆς ἐρεῦνης τῶν εὐρημάτων τοῦ Qumran, ὑπὸ Η. Bardtke (Leipzig). Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Qumran, ὑπὸ Α. Strobel (Hünfeld). Ἐπὶ τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου τοῦ Ψαλμοῦ 45(44), ὑπὸ J. Schildenberger (Beuron). Τὸ θέμα τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν Σουμερίων, ὑπὸ R. Largetment (Paris). Ρίπτουν τὰ νέα εὐρήματα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης φῶς ἐπὶ τῶν σχέσεων περσικῆς καὶ ἰουδαϊκῆς θρησκείας; ὑπὸ C. Colpe (Göttingen). Δὲν εἶναι δυνατόν ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ παρόντος νὰ δώσωμεν ἔκτενῆ περίληψιν ὄλων τῶν σχετικῶν πρὸς τὰ ἀνωτέρω θέματα ἀνακοινώσεων. Διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα εἰς δύο μόνον ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς ἑτέρας δύο ἐκ τῶν ἄλλων τμημάτων, καθὼς καὶ εἰς τὰς σπουδαιότερας τοῦ 4ου τμήματος. Μεγίστου ἐνδιαφέροντος ἦσαν αἱ ἀνακοινώσεις ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς ἐρεῦνης τῶν ἐν Qumran ἀνευρεθέντων χειρογράφων, ὅτι περιεχόμενον τῶν ὁποίων ἔχει προκαλέσει τὴν διεθνή προσοχὴν καὶ ἔχει συνεγείρει τοὺς περὶ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν βιβλικὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολουμένους. Ὡς εἶναι γνωστόν, τὰ χειρόγραφα ταῦτα, ἀποτελοῦντα τμῆμα τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἰουδαϊκῆς αἰρέσεως τῶν Ἑσσαιῶν, ἀνευρέθησαν εἰς τὰ σπήλαια τοῦ Chirbet Qumran παρὰ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, ἔνθα εἶχον φυλαχθῆ ἐντὸς ἀγγείων, εἰς σχῆμα κυλινδρικῶν ρόλων. Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Α. Strobel τὰ ἀγγεῖα ταῦτα εἶχον κατασκευασθῆ εἰς τὰ κεραμοποιεῖα τῆς ἀποκαλυφθείσης μονῆς τῶν Ἑσσαιῶν, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχονται καὶ πολλὰ τῶν χειρογράφων. Κατόπιν τούτου εἶπε, καταπίπτει ἡ γνώμη μερικῶν ὅτι πρόκειται περὶ ἀπάτης Ἀράβων ἐμπόρων χειρογράφων. Ἐξακολουθεῖ βεβαίως νὰ πᾶραμένη ἀμφίβολον ἂν πάντα τὰ χειρόγραφα ἔχουν εὑρεθῆ εἰς Qumran.

Τὰ εὐρήματα ταῦτα διαφωτίζουν τὰς σχέσεις ἰουδαϊκῆς καὶ ἐθνικῆς περσικῆς θρησκείας. Ὡς γνωστόν, παλαιότερον ἐγένετο δεκτὸν ὅτι ἡ αἵρεσις τῶν Ἑσσαιῶν εἶχεν ὑποστῆ ἐπιδράσεις ὑπὸ τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου. Κατὰ τὴν σχετικὴν εἰσήγησιν τοῦ καθηγητοῦ C. Colpe (Göttingen) ἡ γνώμη ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν Ἑσσαιῶν περὶ τοῦ ἡγεμόνος τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἀγγέλου τοῦ σκότους, οἵτινες ἐρίζουσιν ἐν τῇ ψυχῇ ἐνὸς ἐκάστου ἀνθρώπου, εἶχε ληφθῆ ἐκ τῆς διαρχίας τῆς περσικῆς θρησκείας εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν ἀπορριπτέα. Ἡ ἀνακαινιστικὴ τάσις τῶν Ἑσσαιῶν προεκάλεσεν χωρισμὸν τῶν υἱῶν τοῦ φωτός ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ σκότους, ἡ περὶ τοῦ ὁποίου (χωρισμοῦ) σχετικὴ διδασκαλία εἶναι τελείως ἀνεξάρτητος τῆς ἀναλόγου τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου. Ἡ ἄλλοτε συμπαθὴς ἰδέα περὶ ἐξαρτήσεων, βάσει τυπικῶν ὁμοιοτήτων καὶ ἀναλογιῶν, ἀποκρούεται σήμερον ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης¹.

1. Ἐκτενέστερον περὶ τούτων, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κείμενα, βλ. ἐν *Millar Burrows*, *Die Schriftrollen vom toten Meer*, München 1957. (Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τούτου

Ἐν συνεχείᾳ παρέχομεν, κατὰ τὴν ἐν τῷ προγράμματι σειρᾶν, περιλήψεις τῶν περισσοτέρων ἀνακοινώσεων τοῦ 4ου τμήματος «Χριστιανικὴ Ἀνατολὴ καὶ Βυζάντιον», τοῦ ὁποίου τὰς ἐργασίας διηύθυνεν ὁ καθηγητὴς τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου κ. F. Dölger. Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἠδυνήθησαν νὰ εἴρωσι θέσιν καὶ θέματα, τὰ ὁποῖα μόνον ἀκροθιγῶς ἄπτονται τῆς Βυζαντινολογίας καὶ τὰ ὁποῖα, ἔνεκα ἀκριβῶς τούτου καὶ ἐλλείψεως τοῦ ἀναγκαιοῦντος χρόνου, ἔχουσιν ἀποκλεισθῆ ἔκ τοῦ 11ου βυζαντινολογικοῦ συνεδρίου, ὅπερ πρόκειται νὰ λάβῃ χώραν ἐν Μονάχῳ ἀπὸ τῆς 15ης μέχρι τῆς 20ῆς Σεπτεμβρίου 1958.

Ὁ καθηγητὴς πατὴρ P. Goubert (Rom) ὠμίλησε περὶ τῶν σχέσεων Ἀβάρων καὶ Βυζαντίου κατα τὸν ἕκτον αἰῶνα. Ἐξέθηκε τὰ τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ λαοῦ τούτου ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουστινιανοῦ (527 - 565), Ἰουστίνου II (565 - 578) καὶ Τιβερίου (578 - 582) κατὰ τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς τῆς ἕκτης ἑκκτονταετηρίδος καὶ τὰ τῶν προσπαθειῶν τῶν τελευταίων τούτω ὅπως, εἴτε διὰ τῆς δυνάμεως, εἴτε διὰ χρημάτων καταστήσουν τοὺς Ἀβάρους ἀκινδύνους διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐπὶ πλεόν τοὺς χρησιμοποιήσουν κατὰ τῶν Σλαύων.

Ὁ καθηγητὴς κ. A. Σιγάλας λαβὼν ὡς βάσιν τὴν γλῶσσαν τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Σύρου, τὰ τοπωνύμια, τὰ ὁποῖα πάντα ἀνεξαιρέτως εἶναι ἑλληνικά, τὰ ἔθιμα, τὰ δίστιχα καὶ τὰ λοιπὰ λαϊκὰ ἔξομα, ἀνέπτυξεν ὅτι οἱ κατοικοῦντες σήμερον εἰς τὴν παλαιὰν πόλιν, τὴν Ἄνω Σῦρον καὶ τὰ χωρῖα παλαιοὶ κάτοικοι τῆς Σύρου εἶναι ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Οὗτοι, εἶπεν, ἦσαν ἄλλοτε Ὁρθόδοξοι, προσῆλθον δὲ εἰς τὸν Ρωμαιοκαθολικισμόν ἐπὶ ἑνετοκρατίας. Αἱ ἔκτος τῆς λατινικῆς λειτουργίας προσευχαί, αἵτινες γίνονται εἰς τὴν ἑλληνικὴν, τὸ γεγονός ἐστὶν ὑπὸ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν τῆς νήσου ἐορτάζονται πολὺ περισσότερον οἱ εἰς τὸ ἐορτολόγιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνήκοντες ἅγιοι καὶ ὅτι διατηροῦνται ὑπ' αὐτῶν ἀκόμη μέχρι τῆς σήμερον καθαρῶς ὀρθόδοξα θρησκευτικὰ ἔθιμα, ὡς εἶναι π. χ. ἡ περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου, ἡ τελετὴ τῆς Ἀναστάσεως καὶ αἱ πανηγύρεις, συνηγοροῦν ὑπὲρ αὐτοῦ. Τὰ μέχρι σήμερον διατηρούμενα ἰταλικά ἐπώνυμα ὀφείλονται, κατὰ τὴν γνώμην του, εἰς μεμονωμένα ξένα ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ ἑνετοκρατίας εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἐνυμφεύθησαν. Οἱ ἀπόγονοι ἀνετράφησαν ἑλληνιστί, ἀλλὰ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα διετηρήθη.

Ὁ Ρῶσσος καθηγητὴς κ. N. V. Pigulevskaja (Moskau) ὠμίλησε περὶ τῆς συλλογῆς τῶν συριακῶν ἐπισήμων δικαστικῶν ἐγγράφων τοῦ *Ischobocht* καὶ τοῦ *Matikan*. Μεταξὺ τῶν ὀλίγων συλλογῶν δικαστικῶν ἐγγράφων εἰς

ἐν τῷ ἀγγλικῷ πρωτοτύπῳ, ἐξ οὗ ἐγένετο ἢ εἰς τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν ὑπὸ Fr. Cornelius ἔχει ὡς ἐξῆς: *The dead Sea scrolls*, London 1956).

συριακήν και περσικήν τοῦ 3-7 αἰῶνος (= Pehlevi) ἐξέχουσιν θέσιν καταλαμβάνει ἡ συλλογὴ τοῦ Μητροπολίτου Περσίας Ischobocht, τὸ μοναδικὸν χειρόγραφον τῆς ὁποίας διεσώθη οὐχὶ εἰς τὴν ἀρχικὴν γλῶσσαν (Pehlevi), ἀλλ' εἰς συριακὴν μετάφρασιν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῶν νεστοριανῶν πατριαρχῶν. Τοῦτο παρουσιάζει ὁμοιότητας πρὸς τὴν συλλογὴν «χίλιαι δικαστικαὶ ἀποφάσεις» τοῦ Matikan, ἣτις γεγραμμένη εἰς τὴν περσικὴν γλῶσσαν τοῦ 3-7 αἰῶνος (Pehlevi) εὐρίσκεται πολὺ πλησίον πρὸς τὰ Διγέστα. Αἱ μεταξὺ τῶν δύο τούτων συλλογῶν ὑπάρχουσαι ὁμοιότητες δεικνύουν ὅτι ἀμφότεραι ἔχουν τὴν αὐτὴν πηγὴν καὶ δὴ τὸ «βιβλίον δικαστικῶν ἀποφάσεων» (Datastan - namak).

Ὁ καθηγητὴς κ. F. Graffin (Chantilly-Oise) εἰσηγήθη τὸ θέμα Ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ Βαρεβραίου «Λυχνία τοῦ Ἱεροῦ». Ἐκπληξιν, εἶπε, προκαλεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἀνωτέρω ἔργον ἔμεινεν ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἀνέκδοτον, μολονότι τόσα ἄλλα ἔργα τοῦ Ἱακώβου Βαρεβραίου (1225-1286) ἐξεδόθησαν. Τοῦτο εἶναι ἔργον μεγίστου ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν δογμάτων, καθ' ὅσον ἐκθέτει συστηματικῶς καὶ ἐν περιλήψει τὰς ἄλλας του πραγματείας καὶ ἐχρησίμειυσεν ὡς ἐγχειρίδιον ἐπὶ σειρὰν ἑκατονταετηρίδων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱακωβιτῶν. Διαιρεῖται εἰς 12 μέρη. Τινὰ τούτων ἐδημοσιεύθησαν ἤδη ἐν τῇ Patrologia Orientalis καὶ ἀλλαχοῦ. Τὰ ὑπόλοιπα θὰ δημοσιευθοῦν εἰς τὴν Patrologia Orientalis. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ συγγραφεὺς παραθέτει μαρτυρίας τῶν πατέρων (ἰδίᾳ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Ψευδοδιονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου καὶ Εὐαγρίου), τῶν ὁποίων ἀποδέχεται τὰς μυστικὰς ἐρμηνεύσεις. Ἡ γνώσις τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ εἶναι ἀναγκαία εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν.

Σημαντικὴ ἦτο καὶ ἡ ἐκθεσις τοῦ καθηγ. κ. W. Till (Manchester), «Περὶ τῶν κοπτικῶν γνωστικῶν χειρογράφων τοῦ Nag^o Hamâdi».

Μεταξὺ τῶν κατὰ τὸ 1945 ἐν Nag^o Hamâdi εὐρεθέντων καὶ εἰς κοπτικὴν γλῶσσαν γεγραμμένων παπύρων-κωδίκων, οἵτινες δύνανται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν 4ην ἐκ., συγκαταλέγεται καὶ εἰς κωδιεὶ περιλαμβάνων πέντε γνωστικὰ συγγράμματα. Δύο ἐκ τούτων, ἦτοι τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ σοφία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχουσιν ἤδη ἐκδοθῆ ἐκ τῆς βερολιναίας συλλογῆς παπύρων τοῦ 1896 (W. Till, Die gnostischen Schriften des Koptischen Papyrus Berolinesis 8502. Texte und Untersuchungen zur Geschichte der althristlichen Literatur, Band 60, Berlin 1955). Τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Ἰωάννου εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν γνωστῶν εἰς κοπτικὴν γλῶσσαν γνωστικῶν συγγραμμάτων, ἐφ' ὅσον περιέχει ἐκθεσιν ὅλου τοῦ συστήματος τῆς σχολῆς ταύτης. Τοῦτο περιέχεται δις ἐν συλλογῇ τοῦ Nag^o Hamâdi καὶ δὴ εἰς πλατυτέραν ἔκδοσιν.

Εἰς ἐκ τῶν εὐρεθέντων κωδίκων ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Jung - Institut

τῆς Ζυρίχης καὶ εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Codex Jung. Οὗτος περιέχει, μεταξὺ ἄλλων, τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Σοφίας, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ἐσχάτως μετὰ ἀγγλικῆς, γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς μεταφράσεως (M. Malinine, H. Ch. Puech, G. Quispel, Evangelium Veritatis, Band 6 der Studien aus dem C. G. Jung - Institut, Zürich 1956).

Κατὰ Σεπτέμβριον 1956 συνεστήθη διεθνὴς ἐπιτροπὴ πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἐν Nag' Hamâdi εὐρεθέντων χειρογράφων. Ὡς ἀμέσως προσεχῆς ἔκδοσις φέρεται τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶν. Τοῦτο ἄρχεται διὰ τῶν λέξεων: «Οὗτοί εἰσιν οἱ μυστικοὶ λόγοι, οὓς ὁ Ἰησοῦς ζῶν ἔτι εἶπε καὶ ὁ Δίδυμος Ἰούδας Θωμᾶς κατέγραψεν». Εἰς τὸ τέλος ὑπάρχει ὁ τίτλος «Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶν». Τὸ ἀπόκρυφον τοῦτο δὲν εἶναι σύστημά τι διδασκαλίας ὡς τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Ἰωάννου, ἀλλὰ περιέχει ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν ῥήσεις (γνωμικὰ ἀποφθέγματα) τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ συμπληρητὴς δὲν τὰς ἐκθέτει συστηματικῶς, ἀλλ' ὡς παρέλαβεν αὐτὰς ἐκ τῶν πηγῶν του. Σχεδὸν ὅλαι ἄρχονται διὰ τῶν λέξεων «Ὁ Ἰησοῦς εἶπεν» καὶ εἶναι διαφορῶν ἐκτάσεως. Τὰ ἡμίση περίπου τῶν λογίων τούτων εὐρίσκονται εἰς τὰ κανονικὰ εὐαγγέλια, ἀλλ' οὐδὲ μίαν φορὰν κατὰ λέξιν ἔχουσιν ὑποστῆ μεταβολὰς τόσον κατὰ τὴν μορφήν, ὅσον καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον. Μερικὰ ἐπίσης ἐξ αὐτῶν προέρχονται ἐκ τῶν μὴ κανονικῶν βιβλίων. Μικρὰ τμήματα τῆς συλλογῆς ταύτης εἶναι γνωστὰ ἀπὸ μακροῦ ἐκ τῶν παύρων τῆς Ὄξυρυγχου ὑπὸ τὸν τίτλον «Λόγια τοῦ Ἰησοῦ». Σύγκρισις τούτων πρὸς τὰ τοῦ ἀρτίου κοπτικῆς κειμένου δεικνύει ὅτι τὰ ἑλληνικὰ ἀποσπάσματα εἶναι ἑλλιπῆ, δύνανται δὲ νὰ συμπληρωθοῦν βάσει τοῦ κοπτικῆς κειμένου. Ἡ ὑπαρξίς ὁμως τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἀποσπασμάτων καθὼς καὶ τυπικὰ μεταφραστικὰ λάθη τοῦ κοπτικῆς κειμένου ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ συλλογὴ αὕτη δὲν ἐγράφη πρωτοτύπως εἰς τὴν κοπτικὴν, ἀλλ' ὅτι εἶναι μετάφρασις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Ἡ ἔκδοσις τῶν λογίων τούτων θὰ γίνῃ εἰς ἀγγλικὴν, γαλλικὴν καὶ γερμανικὴν γλῶσσαν, θὰ ἐξακολουθήσῃ δὲ ἐν συνεχείᾳ ἢ ἔκδοσις ὅλων τῶν κειμένων τῶν εὐρεθέντων εἰς Nag' Hamâdi.

ὑπὸ τῶν R. Ibscher (Göttingen), νιοῦ τοῦ περιφήμου καταστάντος ἐκ τῶν συλλογῶν τοῦ Chester Beatty H. Ibscher, A. Böhlig (Halle) καὶ C. Colpe (Göttingen) ἐγένετο ἀνακοίνωσις σχετικὴ πρὸς τὸ ἐν *Γοτιγγη φυλασσόμενον κοπτικὸν χειρόγραφον*, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τμήμα τῶν κατὰ τὸ 1930 ἐν Medinet Madî ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων¹. Μετὰ μελέτην τῶν σελίδων καὶ τῶν κεφαλαίων κατέστη δυνατόν νὰ διακριβωθῇ παρὰ τοῦ A. Böhlig ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἔργου *Συναξίς εἰς τοὺς λόγους τοῦ ζῶν*.

1. Βλ. σχετικῶς C. Schmidt, Ein Mani-Fund in Aegypten, ἐν Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften 1933 μετὰ συμβολῶν τῶν H. I. Polotsky καὶ H. Ibscher αὐτόθι σ. 1-89. Τοῦ αὐτοῦ, Neue Originalquellen des Manischäismus aus Aegypten, ἐν Zeitschrift für Kirchengeschichte 3. Folge III, 52 (1933) 1-28.

τος εὐαγγελίου τοῦ Μάνητος. Τοῦτο ἦτο διηρημένον κατὰ τὸ ἀραμαϊκο - μα-
νιχαϊκὸν ἀλφάβητον εἰς 22 Λόγους. Εἰς τοὺς πρώτους λόγους ὑπάρχουν
περισσότερα τῆς μιᾶς συνάξεως, ἐν ᾧ εἰς ἕκαστον τῶν τελευταίων μία.
Πολλὰ φύλλα ἔχουν κακῶς διατηρηθῆ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ περιεχόμενον,
τοῦτο ἔχει μορφήν παραινετικὴν καὶ ὑμνολογικὴν καὶ διαπραγματεύεται
θέματα, ἅτινα περιέχονται καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθέντα
μανιχαϊκὰ κοπτικὰ βιβλία, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ Κεφάλαια καὶ τὸ βιβλίον τῶν ψαλ-
μῶν. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἐνταῦθα ἀναφέρεται ὁ μανιχαῖος ἱεραπόστολος
Πάπος, ὅστις ἐπίσης ἀναφέρεται εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μάνη-
τος καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκοπόλεως (Πρὸς τὰς μανιχαϊκὰς
δόξας PG 18, 409 - 448).

Δύσκολος εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐν τῷ τίτῳ λέξεως «Σύναξις». Κατὰ
τὴν γνώμην τοῦ Α. Böhlig εἶναι οὗτος λειτουργικὸς ὄρος, ἐφ' ὅσον ἀπαντᾶ-
ται καὶ εἰς τὸ μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον μανιχαϊκὸν βιβλίον τῶν ψαλμῶν.
Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ σημαίνει ἀνάγνωσμα ἢ κήρυγμα κατὰ τὰς ἀκολου-
θίας. Ἡ προταθεῖσα ἐρμηνεία τῆς λέξεως ὡς σημαινούσης περιήληψιν πρέπει
νὰ ἀποκλεισθῆ, καθ' ὅσον ὑπάρχουν πολλάκις περισσότερα τῆς μιᾶς συνά-
ξεως εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν λόγον. (Synaxis - Homilia? ἐν Wissen-
schaftliche Zeitschrift der Martin - Luther - Universität, Halle - Witten-
berg, Ges - sprachw. VI (1957) 485 - 486).

Πολλὰ φύλλα τοῦ κώδικος ἔχουσι τόσον κακῶς διατηρηθῆ, ὥστε δὲν
δύναται νὰ ἀναγνωσθοῦν. Διὰ τοῦτο ἡ ἔκδοσις θὰ εἶναι ἀποσπασματικὴ.
Αὕτη ἔχει ἀνατεθῆ εἰς τοὺς ἀνωτέρω τρεῖς ὀμιλητὰς καὶ θὰ ἀπαιτήσῃ 3-4
ἔτη ἀκόμη.

Εἰς τὴν ἀνακοίνωσίν του «*Αἱ χριστιανικαὶ ρίζαι τοῦ Μανιχαϊσμοῦ*» ὁ
καθηγητὴς Α. Böhlig (Halle) ἀνέφερεν ὅτι ὁ Μάνης ὑπέστη ἐπιδράσεις
χριστιανικὰς καὶ μάλιστα γνωστικὰς (βλ. W. Bauer, *Rechtglaubigkeit und
Ketzerie im ältesten Christentum*, Tübingen 1934).

Σημαντικὴ εἶναι ἡ εἰσαγωγή καὶ τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῶν «Κεφα-
λαίων» ἐνθα ὁ Μάνης ἐμφανίζεται ὡς συμπληρῶν τὸ ἔργον, ὅπερ εἰς διαφό-
ρους χώρας εἶχον ἀρχίσει οἱ Ζωροάστρης, Βούδδας καὶ Ἰησοῦς. Περὶ τοῦ
Ἰησοῦ τονίζεται ὅτι ἦλθεν ἀνευ σώματος καὶ ἔλαβε «μορφήν δούλου» καὶ
«σχῆμα ἀνθρώπου» καὶ ὅτι κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ἀνέστη, ἐνεφανίσθη
εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ ἀνελήφθη. Μετὰ τὸν Παῦλον ἐξέπεσεν ἡ χριστιανικὴ
κοινότης, ἐνεφανίσθησαν δὲ δύο ἀνακαινισταὶ (Μαρκίων - Βαρδησάνης).
Μετὰ νέαν κατάπτωσιν ἀπεστάλη ὁ ἴδιος ὁ Μάνης, εἰς ὃν ἀπεκαλύφθη ὁ
Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Μετὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν πρὸς τὸν
Μαρκίωνα καὶ τὸν Βαρδησάνην διδασκαλιῶν καὶ τῶν πρὸς τοὺς διαφο-
ρῶν ἀνέφερεν ὅτι ὁ Μάνης παρέλαβεν ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου τὴν
περὶ τοῦ Παρακλήτου παράστασιν. Ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποίησει τῆς

Γραφῆς ἐπικρατεῖ ἡ ἀνθίαρετος ἐρμηνεία ὡς καὶ παρὰ τοῖς γνωστικοῖς. Ἐκ χωρίων τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀναπτύσσονται ὁλόκληρα κεφάλαια. Ὁ Μάνης ἀρέσκειται νὰ χρησιμοποιῇ δι' ἑαυτὸν ρήσεις τοῦ Ἰησοῦ, ἔνθα ὁ Κύριος ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ. Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως παρέλαβον οἱ Μανιχαῖοι ἀρεκτὰ καὶ δὴ ἐκ τῶν μυστηρίων. Τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν ἐκλεκτῶν π.χ. θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν. Εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν τῆς τελετῆς ταύτης προηγεῖτο ἀκολουθία τις παρόντων τῶν κατηχουμένων, μετὰ τὴν ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσαν συλλογὴν *συνάξεις εἰς τοὺς λόγους τοῦ ζῶντος εὐαγγελίου*, δύναται νὰ δοθῇ καταφατικὴ ἀπάντησις.

Εἰς τὴν εἰσήγησίν του *περὶ τοῦ πραγματικοῦ τάφου τῆς Θεοτόκου*, ὁ καθηγητὴς J. Anfhauer (München) ἐτόνισεν ὅτι ὁ ἤδη ἀπὸ τῆς 4ης ἑκατ. παρατηρούμενος στενὸς σύνδεσμος τῆς τιμητικῆς λατρείας τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Ἔφεσον δὲν ἀποκλείει τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ Θεοτόκος διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς της πλησίον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἐτάφη πλησίον τῆς Ἐφέσου.

Ὁ καθηγητὴς J. Leroy (Paris) ὠμίλησε *περὶ τῆς ἐκδόσεως συριακῶν χειρογράφων ζωγραφικῆς*. Ἡ ἀνακοίνωσις του ἀπετέλεσε συνέχειαν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει κατὰ τὸ ἐν Παρισίοις συνελθὸν 21ον συνέδριον τῶν ἀνατολιστῶν κατὰ τὸ 1948, περὶ τῆς εἰκονογραφίας τῶν συριακῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν *Miscellanea Galbati, Fontes ambrosiani, Milan 1951*. Δύο ἀποστολαὶ εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν, ὑποστηρικθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Centre National de la Recherche Scientifique de Paris διηυκόλυναν ἐν τῷ μεταξὺ τὰς μελέτας. Οὕτω μετὰ δεκαετεῖς σπουδὰς ἠδυνήθη νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα ἐπὶ τῶν ἐπιδράσεων τῆς θρησκευτικῆς ζωγραφικῆς ἐν Συρίᾳ ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 16ου αἰῶνος. Ταῦτα θὰ ἐκτεθῶν εἰς βιβλίον τῆς σειρᾶς *Bibliothèque Historique de l'Institut Français d'Archeologie de Beyrouth*. Ὁ συγγραφεὺς προτίθεται νὰ δημοσιεύσῃ ὅλας τὰς συριακὰς μικρογραφίας μετὰ σχολίων.

Ἐξαιρετον ἐνδιαφέρον προεκάλεσεν ἡ ὁμιλία τοῦ ἐν Princeton τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς γερμανοῦ καθηγητοῦ K. Weitzmann, ὅστις τυγχάνει ἀριστος γνώστης τῆς χριστιανικῆς τέχνης. Ἡ ἀνακοίνωσις εἶχεν ὡς θέμα τὰς εἰκόνας τῆς προεικονομαχικῆς περιόδου τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ καὶ ἐγένετο βάσει τῶν προσωπικῶν του παρατηρήσεων κατὰ τὴν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐπίσκεψιν καὶ παραμονὴν του εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σινᾶ καὶ τοῦ τελευταίου βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Σωτηρίου «Αἱ εἰκόνες τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ», Ἀθῆναι 1956. Ἐν ἀρχῇ ἐπήνεσεν ἐμφαντικώτατα τὸ βιβλίον καὶ τὸν ἴδιον τὸν κ. Σωτηρίου, περὶ τοῦ ὁποίου εἶπεν ὅτι εἶναι εἰς ἐξαιρετος γνώστης τῆς βυζαντινῆς τέχνης (*ein ausgezeichnete Kenner der byzantinischen Kunst*). Μέχρι πρὸ μικροῦ, εἶπεν ἐν συνεχείᾳ, ὅλα αἱ περὶ εἰκόνων τῆς προεικονομαχικῆς περιόδου γνώσεις μας ἐβασίζοντο εἰς

τέσσαρες ἐγκαυστικὰς τοιαύτας, αἵτινες μετεφέρθησαν εἰς Κιέβον κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ. Ἦδη ὁμως αἱ γνώσεις μας διηυρύνθησαν, καθ' ὅσον ἐπὶ τοῦ Σινᾶ ὑπάρχουν εἴκοσι περίπου ἀκόμη εἰκόνες τῆς προεικονομαχικῆς ἐποχῆς. Ἡ σημασία των εἶναι μεγάλη, ἔγκειται δὲ κυρίως εἰς τὸ γεγονός ὅτι παρουσιάζουν εἰκονογραφικούς τύπους, οἵτινες μέχρι τοῦδε δὲν εἶχον ἀπακαλυφθῆ ὅτι ὑπῆρχον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωγραφικὴν τῆς περιόδου ταύτης. Ἐν ᾧ αἱ τέσσαρες εἰκόνες τοῦ Κιέβου εἶναι κυρίως προσωπογραφίαι, εἰς ἀρκετὰς τῶν εἰκόνων τοῦ Σινᾶ παρουσιάζονται σκηναὶ καὶ δῆ' ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μία παράστασις τῶν Τριῶν Παιδῶν ἐν τῇ Καμίνῳ καὶ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης, μεταξύ ἄλλων, ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ. Ὡς τόπος προελεύσεως βάσει μορφολογικῶν καὶ εἰκονογραφικῶν λόγων, προετάθη ἡ Παλαιστίνη. Ἰδιαιτέρας ἀξίας τυγχάνουν δύο ἐγκαυστικαὶ εἰκόνες, ἐξ ὧν ἡ μία παρουσιάζει τὴν Θεοτόκον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Στρατηλάτου καὶ τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ ἡ ἄλλη τὸν Πέτρον. Ἐνέχουν αὗται ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ζωγραφικῆς φορητῶν εἰκόνων. Ὡς γνωστόν, ὑπῆρχε μέχρι τοῦδε τεράστιον χάσμα μεταξύ τῶν εἰκόνων τοῦ Κιέβου καὶ τῆς ζωγραφικῆς τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων, ἡτις ἐθεωρεῖτο ὡς τι τὸ ἐντελῶς νέον. Αἱ εἰκόνες ὁμως αὗται τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ φαίνεται τώρα ὅτι ἀποτελοῦν τὸν συνδετικὸν τοῦτον κρίκον καὶ ἀποδεικνύουν τὴν ἀδιάκοπον συνέχειαν μεταξύ τῆς παλαιᾶς ταύτης τέχνης καὶ τῆς τέχνης τῶν μακεδονικῶν χρόνων, ἡτις οὐσιαστικῶς οὐδὲν νέον φέρει ἐν ἑαυτῇ.

Μερικαὶ ἀνακοινώσεις τοῦ 4ου τμήματος δὲν ἐπραγματοποιήθησαν, καθ' ὅσον οἱ ὁμιληταὶ δὲν παρουσιάσθησαν. Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων συγκαταλέγονται καὶ οἱ Τοῦρκοι F. Drrimtekin καὶ S. Eyice, οἱ ὅποιοι ἐπρόκειτο νὰ διμλήσουν *περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῶν παλαίτων τοῦ Ἀλεξίου καὶ Μανουὴλ Κομνηνῶν ὁ πρῶτος, καὶ περὶ τῆς θρησκευτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς πρωτευούσης κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων ὁ δεῦτερος.*

Ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων των ἄλλων τμημάτων ἀναφέρομεν δύο. Ἡ πρώτη ἐγένετο ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ J. Friedrich (Berlin) καὶ ἀνήκει εἰς τὸ τμήμα τῆς Αἰγυπτιολογίας. Οὗτος ὁμίλησεν *περὶ τῆς παραλλήλου ἐξελιξέως τῶν τριῶν παλαιότερων δημιουργημάτων γραφῆς, ἡτοι τῶν ἱερογλυφικῶν τῆς Αἰγύπτου, τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς καὶ τῆς κινεζικῆς τοιαύτης. Κατὰ τὴν γνώμην του καὶ τὰ τρία ταῦτα εἶδη γραφῆς ἐξελιχθησαν παραλλήλως ἐπὶ μιᾶς γενικῆς ἀνθρωπολογικῆς βάσεως, τελείως ἀνεξαρτήτως καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐπιδράσεως τοῦ ἑνὸς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ παλαιότερα δείγματα τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν γραφῆς παρουσιάζουν παντοῦ καὶ πάντοτε γραφὴν εἰκόνων, ὁμοίαν τῆς ὁποίας συναντῶμεν ἀκόμη καὶ σήμερον παρὰ τοῖς Ἰνδιάνοις, Ἐσκιμώοις καὶ εἰς τινὰς φυλάς Νέγγρον.*

Ἡ ἄλλη ἀνῆκεν εἰς τὸ τμήμα τοῦ Ἰρανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ προεκάλεσεν ἐνδιαφέρον. Κυρίως ἐπρόκειτο περὶ τῆς προβολῆς μιᾶς κινηματογραφικῆς ταινίας, ληφθείσης ὑπὸ τῆς δανικῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τοῦ 1953-54 εἰς τὸ Ἀφγανιστάν. Ὁ ἡγηθεὶς τῆς ἀποστολῆς πρίγκηψ Πέτρος τῆς Ἑλλάδος ὠμίλησεν ἐν ἀρχῇ συντόμως περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς ἀποστολῆς ἐπιτελεσθέντος μέχρι τοῦδε ἔργου, εἶτα δὲ προεβλήθη ἡ ταινία, ἣτις παρουσίασε τὴν οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τοῦ Νουριστάν ἐν τῷ συνόλῳ της.

Ἀνεφέρομεν μόνον μερικὰς ἐκ τῶν ἀνακοινώσεων, ἐκείνας ἰδίως, αἵτινες ἐνδιαφέρουν τὰ καθ' ἡμᾶς, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίη ὅτι δὲν ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ἐξ ἴσου σημαίνουσαι.

Εἶναι περιττὸν νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ὅλη ὁργάνωσις τοῦ συνεδρίου ἦτο ἀριτωτάτη μέχρι τῶν καὶ τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν Γερμανικὴν Ἐταιρείαν τῶν Χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς (Deutsche Morgenländische Gesellschaft). Οἱ ὑπερχίλιοι ἐπιστήμονες, οἵτινες εἶχον συγκεντρωθῆ ἑνταῦθα ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, διὰ προσωπικῶν τῶν συναντήσεων, ἀνακοινώσεων καὶ ἐπαφῶν συνέβαλον πάντες εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσῃ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ συνεδρίου πνεῦμα διεθνοῦς ἐπιστημονικῆς συνεργασίας. Τὸ προσεχὲς συνέδριον τῶν ἀνατολιστῶν θὰ λάβῃ χώραν εἰς Leningrad κατὰ τὸ 1960.

Μόναχον. Σεπτέμβριος 1957.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α. ΔΕΝΤΑΚΗΣ